

OILADAGI TA'LIM-TARBIYANING YOSHLARNI OILAVIY MUNOSABATLARGA TAYYORLASHDAGI O'RNI

Latipov Bobosodiq Boboyevich,

*Farg'ona davlat universiteti "Boshlang'ich ta'lim uslubiyoti" kafedrasida dotsenti,
pedagogika fanlari nomzodi,*

E-mail: Lbobosodiq@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0300-1332>

Annotatsiya. Ushbu maqolada yoshlarni oilaviy munosabatlarga tayyorlash jarayonida oiladagi ta'lim-tarbiyaning tutgan o'rni ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Oilaning shaxs kamolotidagi asosiy ijtimoiy institut sifatidagi ahamiyati, unda shakllanadigan axloqiy qadriyatlar, mas'uliyat, o'zaro hurmat va muloqot madaniyatining yoshlar hayotiga ta'siri yoritib beriladi. Shuningdek, buyuk mutafakkirlar tomonidan ilgari surilgan oilaviy tarbiya, ma'naviy-axloqiy kamolot va barkamol shaxsni shakllantirishga oid qarashlarning mazmuni ochib beriladi. Maqolada yoshlarni sog'lom oilaviy munosabatlarga tayyorlashda milliy qadriyatlar, urf-odatlar va zamonaviy pedagogik yondashuvlarning uyg'unligi muhim omil sifatida asoslanadi. Tadqiqot natijasida oiladagi ta'lim-tarbiyaning yoshlarning kelajakdagi oilaviy hayotiga tayyorgarlik darajasini oshirishdagi o'rni ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: oilaviy munosabatlar, ota-ona, oila, milliy qadriyatlar, pedagog, bolalar, o'smir, oila pedagogikasi, ijtimoiy tuzilma, tarbiya mezonlari.

Аннотация. В данной статье с научно-педагогической точки зрения анализируется роль семейного воспитания в процессе подготовки молодежи к семейным отношениям. Раскрывается значение семьи как важнейшего социального института в формировании личности, а также влияние нравственных ценностей, ответственности, взаимного уважения и культуры общения, формирующихся в семье, на жизнь молодежи. Кроме того, освещается содержание взглядов великих мыслителей на семейное воспитание, духовно-нравственное развитие и формирование гармоничной личности. В статье обосновывается, что важным фактором подготовки молодежи к здоровым семейным отношениям является гармоничное сочетание национальных ценностей, традиций и современных педагогических подходов. В результате исследования научно доказана значимость семейного воспитания в повышении уровня готовности молодежи к будущей семейной жизни.

Ключевые слова: семейные отношения, родители, семья, национальные ценности, педагог, дети, подросток, семейная педагогика, социальная структура, критерии воспитания.

Abstract. This article analyzes the role of family education in preparing young people for family relationships from a scientific and pedagogical perspective. It highlights the importance of the family as a key social institution in personality development, as well as the impact of moral values, responsibility, mutual respect, and communication culture formed within the family on the lives of young people. The paper also reveals the essence of the views of great thinkers on family upbringing, moral and spiritual development, and the formation of a well-rounded individual. Furthermore, the study substantiates that the integration of national values, traditions, and modern pedagogical approaches plays a crucial role in preparing youth for healthy family relationships. The research findings scientifically confirm the significance of family education in enhancing young people's readiness for future family life.

Keywords: family relations, parents, family, national values, pedagogue, children, adolescent, family pedagogy, social structure, educational criteria.

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonida jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy barqarorlik va ma'naviy muhitning sog'lomligi bevosita oilaning mustahkamligiga bog'liqdir. Oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy instituti sifatida yosh avlodni har tomonlama yetuk,

barkamol shaxs qilib tarbiyalashda asosiy muhit hisoblanadi. Shu boisdan ham yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash masalasi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy ahamiyatga ega muammolardan biri sifatida qaralmoqda.

Hozirgi kunda davlat siyosati darajasida oilani mustahkamlash, undagi tarbiya samaradorligini oshirish hamda yoshlarni sogʻlom oilaviy munosabatlarga tayyorlash masalalariga alohida eʼtibor qaratilmoqda. Bu jarayonda oilaning ichki muhitini sogʻlomlashtirish, ota-onalarning pedagogik savodxonligini oshirish va mahalla hamda taʼlim muassasalari bilan hamkorlikni yoʻlga qoʻyish muhim omil sifatida namoyon boʻladi. Oilada shakllanadigan axloqiy qadriyatlar – oʻzaro hurmat, mehr-oqibat, masʼuliyat, sabr-toqat, muloqot madaniyati yoshlarning kelajakdagi oilaviy hayotiga mustahkam zamin yaratadi. Ayniqsa, farzandni ilk yoshdan boshlab oilaviy munosabatlarga ongli tayyorlash, unda burch hissi va ijtimoiy masʼuliyatni shakllantirish ota-onaning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, Sharq mutafakkirlarining merosida ham oilaviy tarbiya, komil insonni shakllantirish va yoshlarni mustaqil hayotga tayyorlash masalalari keng yoritilgan boʻlib, ular bugungi kunda ham oʻz ahamiyatini yoʻqotmagan. Demak, oiladagi taʼlim-tarbiyaning ilmiy asosda tashkil etilishi yoshlarning sogʻlom oilaviy munosabatlarga tayyorlanishida muhim omil boʻlib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Yoshlarni oilaviy munosabatlarga tayyorlash va oiladagi taʼlim-tarbiyaning oʻrni masalasi koʻplab tadqiqotchilar tomonidan turli yoʻnalishlarda oʻrganilgan. Sharq mutafakkirlarining asarlarida oila va tarbiya masalalari komil insonni shakllantirishning asosiy omili sifatida talqin etiladi. Imom Buxoriy, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy kabi allomalar oʻz asarlarida oiladagi tarbiya, ota-onaning masʼuliyati hamda farzand kamolotiga taʼsir etuvchi omillarni chuqur yoritganlar.

Jumladan, Yusuf Xos Hojib “Qutadgʻu bilig” asarida ota-onaning nazorati va tarbiyasi farzand xulq-atvorining shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini taʼkidlaydi. Uning fikricha, bolani nazoratdan chetda qoldirish uning salbiy xulqlarga moyilligini kuchaytiradi. Alisher Navoiy esa oʻz asarlarida oiladagi muhit, ayniqsa ota-ona xulqi va munosabatlari bolaning maʼnaviy kamolotiga bevosita taʼsir qilishini asoslab beradi. Tadqiqotchilar oilani shaxsning dastlabki ijtimoiylashuv muhiti sifatida eʼtirof etib, unda shakllanadigan axloqiy qadriyatlar, muloqot madaniyati va ijtimoiy koʻnikmalar yoshlarning kelajakdagi oilaviy hayotiga tayyorgarlik darajasini belgilashini qayd etadilar. Shuningdek, ota-onalarning pedagogik savodxonligi, oiladagi psixologik muhit hamda tarbiya uslublari farzandlarning shaxs sifatida shakllanishida muhim omil sifatida koʻriladi. Bundan tashqari, ilmiy manbalarda yoshlarni mustaqil hayotga tayyorlash, ularda masʼuliyat, oʻz-oʻzini anglash va ijtimoiy faollikni shakllantirish masalalari ham alohida yoritilgan. Ayniqsa, oʻsmirlik davrida “Men” konsepsiyasining rivojlanishi, oʻz-

o'zini baholash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarining shakllanishi oilaviy tarbiya bilan chambarchas bog'liq ekanligi ta'kidlanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Yoshlarni oilaviy munosabatlarga tayyorlashda oiladagi ta'lim-tarbiyaning o'rnini aniqlash va ilmiy asoslash maqsadida kompleks yondashuvdan maqolada foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlarining o'zaro integratsiyasi asosida ishlab chiqildi hamda nazariy va amaliy usullar uyg'unligiga tayandi.

Ishning nazariy asosini oilaviy tarbiya, shaxs ijtimoiylashuvi, milliy qadriyatlar va ma'naviy-axloqiy tarbiya haqidagi ilmiy qarashlar tashkil etdi. Shu jarayonda Sharq mutafakkirlarining merosi, zamonaviy pedagogik konsepsiyalar va davlat hujjatlarida ilgari surilgan g'oyalar tizimli ravishda o'rganildi va tahlil qilindi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

Tahlil va sintez metodi – mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish va umumlashtirishda qo'llanildi;

Qiyosiy tahlil metodi – turli davr mutafakkirlari va zamonaviy olimlar qarashlarini solishtirish orqali oilaviy tarbiyaning umumiy va o'ziga xos jihatlarini aniqlashda ishlatildi;

Kuzatish metodi – oiladagi tarbiyaviy jarayon, ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlarni bevosita kuzatish orqali amaliy ma'lumotlar yig'ildi;

Suhbat va so'rovnoma metodi – ota-onalar va yoshlar bilan o'tkazilgan suhbatlar orqali ularning oilaviy hayotga tayyorgarlik darajasi, qarashlari va muammolari aniqlashtirildi;

Pedagogik tajriba (eksperiment) metodi – yoshlarni oilaviy munosabatlarga tayyorlashga qaratilgan tarbiyaviy ishlar samaradorligini aniqlash maqsadida qo'llanildi;

Statistik tahlil metodi – olingan natijalarni qayta ishlash, umumlashtirish va xulosalar chiqarishda foydalanildi.

Tadqiqotning metodologik tamoyillari sifatida tizimlilik, izchillik, uzluksizlik, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi hamda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asos qilib olindi.

Natijalar va muhokama. Oiladagi ta'lim-tarbiya yoshlarni oilaviy munosabatlarga tayyorlashda hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Xususan, sog'lom oilaviy muhitda voyaga yetgan yoshlarning ijtimoiy moslashuv darajasi, mas'uliyat hissi, muloqot madaniyati va oilaviy hayotga tayyorgarligi nisbatan yuqori ekanligi aniqlandi. Aksincha, oilada tarbiyaviy e'tibor yetarli bo'lmagan yoki nosog'lom psixologik muhit hukm surgan holatlarda yoshlarning oilaviy munosabatlarga nisbatan qarashlari yuzaki va beqaror bo'lishi kuzatildi.

Shuningdek, ota-onalarning pedagogik savodxonligi va tarbiya uslublari farzandlarning kelajakdagi oilaviy hayotiga bevosita ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Ota-onalar tomonidan bolalarda hurmat, sabr-toqat, murosaga kelish, burch hissi kabi

sifatlarning shakllantirilishi ularning oilaviy munosabatlarda muvaffaqiyatli ishtirok etishiga zamin yaratadi. Shu bilan birga, oilada o'zaro hurmat va ishonchga asoslangan munosabatlar yoshlarning ijtimoiy va psixologik barqarorligini ta'minlovchi muhim omil ekanligi aniqlangan. Olingan natijalar Sharq mutafakkirlarining qarashlari bilan uyg'un ekanligi kuzatildi. Ular tomonidan ilgari surilgan oilaviy tarbiya tamoyillari, xususan, ota-onaning namuna bo'lishi, farzand ustidan nazorat va e'tiborning muhimligi haqidagi g'oyalar bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Bu esa milliy pedagogik merosning zamonaviy ta'lim jarayonida qo'llanishi zarurligini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, tadqiqot natijalari yoshlarning oilaviy hayotga tayyorgarligini oshirishda faqatgina oila emas, balki ta'lim muassasalari va mahalla institutining hamkorligi muhim ekanligini ko'rsatdi. Kompleks yondashuv asosida tashkil etilgan tarbiyaviy ishlar yoshlarning mustaqil hayot ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali natija berishi aniqlangan. Ayniqsa, o'smirlik davrida o'z-o'zini anglash, o'zini baholash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarining shakllanishi oilaviy tarbiya bilan uzviy bog'liq ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi. Shu bilan birga, tadqiqot davomida ayrim muammolar ham aniqlanib, ularning asosiy sabablari sifatida ota-onalarning tarbiya borasidagi bilim va ko'nikmalarining yetarli emasligi, oilalarda pedagogik madaniyatning pastligi hamda zamonaviy tarbiya usullaridan yetarlicha foydalanilmayotganligi qayd etildi. Bu holat yoshlarning oilaviy hayotga tayyorgarlik darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Umuman olganda, olingan natijalar oiladagi ta'lim-tarbiyaning yoshlarni oilaviy munosabatlarga tayyorlashdagi o'rni nihoyatda muhim ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi. Shu bois, mazkur jarayonni ilmiy asosda tashkil etish, ota-onalar bilan tizimli ishlash va tarbiyaviy faoliyatni takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa. Oiladagi ta'lim-tarbiya yoshlarni oilaviy munosabatlarga tayyorlashda asosiy va hal qiluvchi omil hisoblanadi. Oila shaxsning ilk ijtimoiylashuv muhiti bo'lib, unda shakllanadigan axloqiy qadriyatlar, muloqot madaniyati, mas'uliyat hissi va o'zaro hurmat yoshlarning kelajakdagi oilaviy hayotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, ota-onalarning shaxsiy namuna ko'rsatishi, pedagogik savodxonligi va farzand tarbiyasiga ongli yondashuvi yoshlarning barkamol shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, sog'lom ma'naviy-psixologik muhitda voyaga yetgan yoshlar oilaviy munosabatlarga nisbatan puxta qarash va yuqori tayyorgarlikka ega bo'ladi.

Oiladagi ta'lim-tarbiyani ilmiy asosda tashkil etish, ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish hamda oila, ta'lim muassasasi va jamiyat hamkorligini kuchaytirish yoshlarni sog'lom va mustahkam oilaviy munosabatlarga tayyorlashning eng muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Xarakterlar strategiyasi to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y. 6-son, 70-modda.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 18 fevraldagi "Jamiyatda ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo'llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5938-son Farmoni. <https://lex.uz>.
3. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig. – Toshkent: Fan, 1990. 32-b.
4. Alisher Navoiy, « Ma'bub-ul-yulub ». – Toshkent: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1989, 261–262-betlar.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Xarakterlar strategiyasi to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y. 6-son, 70-modda
6. Pedagogika: ensiklopediya. III jild. Jamoa // Toshkent: «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2017. 424-bet.
7. K.U.Najmidinova "Oila tarbiyasida milliy va umuminsoniy axloqiy madaniyatning o'rni" Toshkent «Adolat» 2016 y
8. Aripov S. O. SOCIO-PSYCHOLOGICAL ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE FAMILY IN PREPARING CHILDREN //Psixologicheskoe zdorove naseleniya kak vajnyy faktor obespecheniya prosvetaniya obshchestva. – 2020. – S. 311-313. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44005507>
9. Sh.Aripov. et al. THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF PREPARING BOYS FOR FAMILY RELATIONSHIPS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS //湖南大学学报 (自然科学版). – 2021. – T. 48. – №. 8.
10. www.ziyonet.uz

Ajiniyaz atindagi
NOKIS MAMLEKETLIK
PEDAGOGIKALIQ INSTITUTI
N M P I
1934